

STAV ŠKOLNÍ DOCHÁZKY NA TRIVIÁLNÍCH ŠKOLÁCH UHERSKOBRODSKÉHO PANSTVÍ PO ZAVEDENÍ VŠEOBECNÉHO ŠKOLNÍHO ŘÁDU

Jitka Bártková, Zlín

Předložená studie zkoumá dopad školských reforem Marie Terezie a Josefa II. na obecné školy nacházející se v panství Uherský Brod. Klade si za cíl především zjistit stav školní docházky a její případný nárůst po zavedení Všeobecného školního řádu v roce 1774.

Školské otázky volaly po nápravě už za vlády Josefa I. (1705–1711) a Karla VI. (1711–1740), byla to však až Marie Terezie (1740–1780), která začala ve věci školství podnikat nezbytné kroky, a její školské reformy se později zapsaly do dějin nesmazatelným písmem. Úkol mladé panovnice na habsburském trůně nebyl vůbec jednoduchý. Ačkoliv její otec zasvětil značnou část svého života prosazování Pragmatické sankce, musela si Marie Terezie trůn hájit od samého počátku své vlády a válečné střety s nepřítelem provázely v podstatě celé období jejího čtyřicetiletého panování.¹ Vedení války připravovalo státní pokladnu o značné finanční obnosy, ale ekonomický vývoj země spíše stagnoval. Navíc přišla habsburská monarchie o nejbohatší části říše (Slezsko a Kladsko), které připadly Prusku. V druhé polovině 18. století se stále zřetelněji ukazovalo, že feudalismus působí jako brzda hospodářského rozvoje země. Tyto a také další skutečnosti přinutily panovnici hledat východisko v radikální přestavbě vnitřního života země, které mělo mít za následek zásadní posílení ekonomické, politické a vojenské moci státu. Důsledná centralizace státní správy na úkor starých stavovských privilegií a omezení světské moci katolické církve upevňovaly absolutní moc panovnice.² Jednou z cest vedoucích ke zlepšení hospodářské situace bylo vzdělání obyvatelstva. Gramotnost se stávala nezbytnou podmínkou hospodářského vzestupu země, což si postupně začala uvědomovat i Marie Terezie.³ Prvním evidentním krokem panovnice na cestě k provedení převratné školské reformy bylo zřízení studijní dvorské komise v roce 1760.⁴ Ustavením tohoto orgánu položili představitelé centralizované státní moci základy školské a studijní reformy. To ovšem neznamená, že se otázkou školství do tohoto data panovnice nezabývala. Jak dokazuje pramenný materiál, snažila se císařovna vnést do školství alespoň částečný řád už dříve svými patenty. Uvedme například patent vydaný 2. listopadu 1750, který měl být nápomocen při ustanovování a propouštění učitelů z jejich místa.⁵

Reformním snahám bránila v realizaci až do roku 1773 otázka financování tak rozsáhlého projektu. Právě proto má pro dějiny rakouského školství převratný význam zrušení jezuitského řádu papežem Klimentem XIV. v tomto roce. Nejen, že po převzetí jezuitských škol státem byly vytvořeny podmínky pro úspěšnou reorganizaci školství, ale také veškerý majetek zrušeného řádu připadl nově založenému studijnímu fondu.⁶ Tzv. studijní fond byl zřízen 25. ledna 1774 a byl do něj převáděn movitý i nemovitý majetek jezuitů.⁷ Fond se měl stát ekonomickou základnou připravované školské reformy. Jeho výše byla odhadnuta v českých zemích na osm milionů zlatých (šest milionů z Čech a dva miliony z Moravy).⁸

Zpracováním návrhu na reformu byl pověřen zaháňský opat Jan Ignác Felbiger⁹, který zcela zreorganizoval základní školství a zasloužil se o úpravu jeho vnitřní náplně. Do Vídně byl povolán v květnu 1774 a už po několika měsících prezentoval výsledky své práce vycházející z pruského vzoru. Dne 6. prosince téhož roku byly jeho návrhy schváleny a vydány tiskem pod názvem *Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal- Haupt- und Trivialschulen im sämtlichen kaiserl. königl. Erbländern*.¹⁰ Felbigerův školní řád se stal základem pro strukturu obecného školství v Rakousku a s některými změnami platil téměř 100 let, až do

vydání školského zákona roku 1869. Vznikla jím první soustava elementárního školství, v níž na sebe jednotlivé školy obsahově navazovaly.¹¹ Tímto kritériem korespondovala s principem jednotnosti, jak ho známe z pedagogického díla J. A. Komenského.¹²

Felbiger ve svém řádu rozlišoval tři druhy škol: triviální (Trivialschulen), hlavní (Hauptschulen) a normální (Normalschulen). Každá země monarchie, pokud tak ještě neučinila, zřídila vlastní školskou komisi, která zakládala a řídila veřejné školy. Tyto komise sestávaly ze zástupce ordinariátu (plnomocníka biskupova), z ředitele normální školy a ze sekretáře. Metodické vedení náleželo dolnorakouské komisi se sídlem ve Vídni, a ta byla odpovědná dvorské studijní komisi.¹³ V sídelním městě každé školní komise měla být zřízena normální škola, s rozšířeným obsahem školy hlavní a přípravkou pro učitele. Tyto školy se měly stát vzorem všem ostatním v zemi (proto se někdy označují také jako vzorové) a vyučovalo v nich vedle ředitele čtyři až pět učitelů. Moravská normální škola byla zřízena už v dubnu 1775 a jejím ředitelem se stal Ignác Mehoffer. V každém větším městě nebo alespoň v jednom městě každého kraje měla být zřízena škola hlavní, která by připravovala k dalšímu studiu. Hlavní školy se postupně staly nástrojem germanizace, neboť na nich byla jako vyučovací jazyk prosazována němčina. Zpravidla v první třídě hlavní školy se vyučovalo ještě česky, v druhé třídě pak už částečně německy a od třetí třídy byla povolena pouze němčina. Na Moravě byly zřízeny hlavní školy podle nové osnovy už v roce 1775, a sice v Jihlavě, v Uherském Hradišti, ve Znojmě, v Olomouci a piaristické školy ve Staré Vodě, v Kroměříži a v Kyjově. Následujícího roku vznikla další hlavní škola v Uničově a piaristická škola v Mikulově. V roce 1777 bylo zahájeno vyučování na piaristických hlavních školách v Lipníku, v Hustopeči a o rok později ve Strážnici a v Příboře.¹⁴ Školy triviální byly zřizovány v sídlech far jako školy farní, v jiných obcích jako školy filiální nebo obecní. Vyučovalo se v nich kromě náboženství takzvanému triviu, které tvořilo čtení, psaní a počty. Na venkově byly tyto předměty doplněny ještě o hospodářskou nauku a ve městech výkladem o průmyslu a ručními pracemi. Triviální školy byly jednotřídní nebo dvojtřídní a děti je měly navštěvovat od šesti do dvanácti let. Mimo to se zaváděly dvě nedělní hodiny, tzv. opakovací, pro školáky ve věku 13 až 20 let.¹⁵

Školní rok byl podle řádu rozdělen na dvě vyučovací období. Zimní kurz, jak byl označován, trval v městských školách od 3. listopadu do konce března. Na vesnici se výuka zahajovala teprve na začátku prosince, ovšem končila také březnem. Průběh letního kurzu už byl na všech školách stejný, a sice od poloviny dubna do konce září.¹⁶ Denní rozvrh měl obsahovat pět vyučovacích hodin. Ve venkovských oblastech byl však brán zřetel na zapojování dětí do zemědělských prací, proto zde bylo vyučování během žní na tři týdny vždy přerušeno a děti ve věku devíti až třinácti let byly v létě od návštěvy školy osvobozeny úplně. Naopak v zimních měsících měly určité úlevy děti mladší, neboť v mrazivém počasí pro ně byla cesta do školy velmi nebezpečná a náročná nejen s ohledem na jejich věk, ale také vzhledem k nedostatečnému ošacení a většinou špatné schůdnosti cest.¹⁷

Všeobecným školním řádem byla vyhlášena všeobecná vyučovací povinnost, což znamenalo v podstatě zavedení povinné školní docházky pro venkovské a chudé děti, ale nikoliv bez výjimky. Děti musely mezi šestým a osmým rokem věku navštěvovat školu v teplejších měsících, mezi devátým a třináctým rokem věku i od prosince do konce března, aby se potom mohly věnovat polním pracím. Minimální počet vyučovacích hodin v kalendářním měsíci byl stanoven na 28.¹⁸ O povinnosti dětí navštěvovat v příslušném věku školu pojednává § 12 Všeobecného školního řádu, ve kterém se píše: „*Kinder, beyderley Geschlechts, deren Eltern, oder Vormünder in Städten eigene Hauslehrer zu unterhalten nicht den Willen, oder nicht das Vermögen haben, gehören ohne Ausnahme in die Schule, und zwar sobald sie das 6te Jahre angetreten haben, (...) bis zum 12ten Jahr ihres Lebens.*“¹⁹ Schulpatentem, takový název se vžil pro Všeobecný školní řád, byla tedy pro všechny děti žijící v dědičných zemích rakouské monarchie zavedena všeobecná vyučovací povinnost (Schulzwang), která se postupem času měla změnit v povinnou školní docházku (Schulpflicht). Zákon připouštěl domácí výuku. Děti rodičů schopných platit si domácího učitele byly od návštěvy školy osvobozeny. Jejich

vědomosti musely být však dvakrát do roka prověřeny představitelem některé hlavní či normální školy.²⁰

Nová školská organizace z období vlády Marie Terezie se dále rozvíjela za Josefa II. Charakteristické rysy josefínského osvícenství jako centralismus a germanizace se začaly ve školské politice prosazovat vedle snahy školu zcela sekularizovat a zestátnit. V osmdesátých letech 18. století byla především v oblasti národních škol přijata opatření pro rozšíření jejich sítě, aby všeobecné vzdělání bylo skutečně zajištěno širokým vrstvám obyvatelstva. Patentem z roku 1781 bylo stanoveno, že na každých 90 až 100 dětí školního věku má připadnout jedna škola. Školné v národní škole bylo omezeno na jeden krejcar týdně na vesnici a dva krejcarey ve městě. Děti z nemajetných rodin byly od placení školného osvobozeny. Ještě dříve bylo omezeno využívání dětské práce v řemeslech, zemědělství a v církevních službách. Kromě toho se vláda snažila zainteresovat rodiče na školním vyučování. I když nezbytnost vzdělání tehdy zdaleka všichni nechápali, smysl vyučování praktickým zemědělským poznatkům byl jasný každému, proto vláda podporovala spojení všeobecného a odborného vyučování v národních školách.²¹

V rámci snah školství sekularizovat a omezit tak moc katolických kněží nad ním, nechal Josef II. pro každý kraj zřídit úřad světských školních dozorců, tzv. krajských školních komisařů. Ti byli povinni navštívit alespoň jednou v roce všechny triviální školy ve svém kraji. Při vizitaci měla komise, skládající se obvykle z krajského komisaře, představeného nebo zástupce místní obce, faráře respektive kaplana a panského úředníka, zjišťovat stav školy a příjmy učitele a vyhotovit o výsledku písemnou zprávu na předepsaném formuláři. Tyto elaboráty byly vypracovány ve všech moravských krajích,²² v úplném rozsahu však pouze jedenkrát. S prvními vizitacemi bylo započato již koncem roku 1787, práce si ovšem vyžádala několik let. Například v Hradištském kraji byla práce skončena teprve v listopadu 1789 a v Přerovském kraji dokonce až v srpnu 1791. Ke každému výkazu byla přikládána tzv. fase, což byla listina obsahující podrobný rozpis učitelových příjmů.²³ Elaboráty vyhotovené v těchto letech byly také jediným souhrnným výsledkem činnosti moravských školských krajských komisařů, jejichž působení zaniklo vydáním dvorského dekretu 19. července 1798.²⁴

K uherskobrodskému panství se vztahovaly zprávy a popisy škol hradištského krajského komisaře. V záznamech z let 1787 až 1788 se uvádí triviální školy v následujících obcích: Bánov (příškoleny obce Suchá Loz a Bystřice pod Lopeníkem), Hradčovice (Lhotka a Drslavice), Nezdenice (Záhorovice), Prakšice (Pašovice), Rudice (Přečkovice), Šumice, Újezdec (Těšov, Polichno a Maršov), Veletiny, Velký Ořechov (Kelníky, Částkov, Doubravy, Březůvky, Hřivínův Újezd, Dobrkovice, Kaňovice) a Vlčnov. V Uherském Brodě se nacházela kromě katolické triviální školy, k níž bylo příškoleno Předměstí a Havřice, také židovská triviální škola.²⁵

Do pravomocí krajského školního komisaře spadalo také navrhování nových škol v místech, kde to uznal za vhodné. Na přeplněnou školu v Bánově reagoval například slovy: „V Suché Loze a Bystřici jest nutno zřídit školu, poněvadž bánovská škola je se svými 137 školou povinnými dětmi dostatečně obsazena a tyto obce nemohou být přičleněny k žádné jiné bližší škole. Mimo to se obě obce zavazují, že zřídí vlastní školu a že budou udržovat učitele.“²⁶ Stejně tak navrhoval z kapacitních důvodů postavit školu v Havřicích, neboť do uherskobrodské triviální školy chodili mimo havřických dětí také školáci z Předměstí a školní budova všem nedostačovala.²⁷ Dalším důvodem pro návrh zřízení nové školy mohla být také velká vzdálenost stávající školy, nevyhovující stav cesty k ní vedoucí, nebo její špatná schůdnost. K těmto okolnostem bylo přihlédnuto například při návrhu krajského školního komisaře na zřízení filiální školy v obci Doubravy, kam měly docházet také děti ze sousedních Březůvek.²⁸

Mimo jiného uváděl krajský školní komisař ve zvláštní rubrice u každé školní obce, zda je nutné školu nadále udržovat, popřípadě z jakého důvodu. Jako jednoznačný argument pro zachování školy platila farní obec. Školská územní organizace byla totiž odvozena od církevní a školy byly zřizovány především ve farních obcích, přičemž přiřazené obce se rovnaly obcím příškolným. Výjimkou mezi již existujícími školami uherskobrodského

panství byla škola v Praksčicích a ve Veletinách, neboť tyto vesnice nebyly farními obcemi.²⁹ Nově založené školy se již neřídily striktně pravidlem farní obce, ale vznikaly také jako školy filiální. Příkladem nám mohou posloužit výše zmíněné obce Suchá Loz, Bystrice pod Lopeníkem, Havřice a Doubravy.

U některých vsí uherskobrodského panství se nám zprávy krajského komisaře z let 1787 a 1788 nedochovaly. Existenci škol v daných lokalitách nám však potvrzují podobné výkazy vypracované v roce 1807. Jde například o obec Březovou, kde je v kolonce školní budova uveden rok výstavby 1748.³⁰ Podobné informace se nám dostávají také pro obec Korytnou. Školní budova zde, dle autora výkazu, byla vystavena přibližně před padesáti lety, to znamená v 50. letech 18. století. Dále se dočteme, že nynější učitel nastoupil své místo už 12. května 1786.³¹ Právě tyto dvě obce měly bohatou školní tradici již v době předbělohorské a na tu navázaly i v obtížném období po Bílé hoře, spojeném s násilnou rekatolizací. Je tedy víc než pravděpodobné, že existovaly i v 80. letech 19. století, ačkoliv se pramenný materiál v podobě školských fasí pro tato léta nedochoval.

Z obcí spadajících v daném období pod panství Kouniců v Uherském Brodě nebyly dosud zmíněny Nedachlebice, Olšovec a Zlámánek. Malá vesnička s názvem Olšovec byla až do roku 1867 považována za součást obce Březová. V Olšovci škola nikdy nebyla a děti docházely za vyučováním do farní školy v Březové.³² O historii nedachlebské školy se dozvídáme opět až z výkazů vyplněných v roce 1807, kde se uvádí jako letopočet výstavby zdejší školní budovy rok 1782.³³ Ve Zlámanci byla školní budova dle obdobného výkazu postavena v roce 1792.³⁴

Chodit do školy byly povinny všechny děti, které dosáhly věku šesti let a jejich rodiče neměli možnost zajistit jim soukromého učitele, tak to stanovil už v roce 1774 Všeobecný školní řád. Prosazování tohoto nařízení však trvalo léta a neutěšená školní docházka byla problémem ještě za vlády Josefa II. i jeho nástupců. Císař podnikl mnohá opatření za účelem zvýšit počet dětí pravidelně navštěvujících školu. Například nařizoval učitelům, aby v čase prázdnin obcházel vesnice dům od domu a zapisovali si děti předškolního věku. Svoje poznámky poté srovnávali se záznamy v matrice, a tak zkompletovali seznam dětí, které měly v daném roce nastoupit do školy. Nezřídká se totiž stávalo, že rodiče svoje děti úmyslně zapírali, aby je nemuseli do školy posílat.³⁵ Mimo seznamu školou povinných dětí si měl každý učitel vést katalog, do něhož zaznamenával absenci a prospěch jednotlivých žáků. Na konci každého měsíce z něho pořídil výtah k předložení místnímu faráři. Jednou za půl roku, vždy v březnu a v září, byly pak záznamy o docházce a prospěchu žáků podepsané učitelem, farářem a místním dozorcem, postoupeny vrchnostenskému úřadu. Ten byl oprávněn k postihu rodičů, kteří neposílali své děti do školy.³⁶ Ve městech o potrestání rodičů rozhodovala městská rada. Takový případ je nám znám také z Uherského Brodu, kde městská rada v roce 1785 potrestala proviněné rodiče dokonce vězením.³⁷ Běžnější formou postihu byla však finanční pokuta v podobě dvojnásobného školného vyměřená zámožnějším rodičům a chudé rodiny byly trestány výkonem prospěšné veřejné práce bez nároku na odměnu a v případě, že pobíraly almužnu z chudinské pokladny, byla jim odňata.³⁸

Jedním z dalších kroků Josefa II. ve prospěch školní docházky bylo nařízení z 21. září 1782 ukládající farářům povinnost ohlašovat vždy začátek školního roku z kazatelny a zároveň vysvětlit v rámci svého kázání posluchačům prospěšnost a potřebu obecného vzdělání.³⁹ Školní docházka se částečně zlepšila v důsledku nařízení z roku 1786, které stanovilo povinnost doložit vysvědčením minimálně dvouletou školní docházku na normální nebo hlavní škole u všech chlapců, kteří by se chtěli vyučit nějakému řemeslu.⁴⁰

Děti musely často docházet do několik kilometrů vzdálené školy po špatných a v zimě také nebezpečných cestách. V chudých oblastech a na vesnicích bylo obvyklé, že děti pomáhaly už od velmi nízkého věku rodičům vydělávat, zastávaly práce v domácnosti i na poli, chodily pást dobytek nebo přinejmenším hlídaly sourozence. To samozřejmě rovněž bránilo jejich každodenní návštěvě školy. Úřady postupně reagovaly všemi možnými opatřeními.

Například dekret moravsko-slezskému guberniu z roku 1787 ukládá krajským školním komisařům, že ani pasení dobytka nesmí být překážkou školní docházky dětí.⁴¹

Jak vyplývá z dochovaných pramenů, špatný stav školní docházky nebyl vždy pouze na vině dětí, respektive jejich rodičů, ale mnohdy mohl být způsoben také nevyhovujícím stavem školní budovy či učebny. Například v Újezdci nemohly děti řádně chodit do školy, protože stačila svou kapacitou pouze pro čtvrtinu žactva, nehledě k tomu, že byla tmavá a bez zařízení. Ani v Bystřici pod Lopeníkem nekorespondovala s počtem tamějších dětí. Většinou malé, nedostatečné a zdravotně nevyhovující školní budovy patřily mezi hlavní problémy tehdejšího školství. Výjimkou nebyla ani učebna fungující zároveň jako byt učitele. Takový případ je potvrzen ve Zlámanci. Ve Veletinách se pro změnu přes kantorův byt chodilo do třídy. V Korytné, Suché Lozi, Březové a v Bánové zely školní prostory prázdnotou, neboť zde neměli žádné zařízení, ani tak základní vybavení jakým jsou lavice a tabule.⁴²

První souhrnnou zprávu o stavu školství na uherskobrodském panství nám podává tabulární extrakt o stavu moravských triviálních škol na konci zimního kurzu roku 1780.⁴³ Pro srovnání uveďme čísla ze všech moravských krajů. Nejvíce triviálních škol bylo v Brněnském kraji, a sice 202, druhé nejvyšší číslo měl kraj Olomoucký s počtem 178 triviálních škol. Ve Znojemském kraji se vyučovalo na 106 triviálních školách, v Přerovském to byla rovná stovka, v Hradištském 93 triviálních škol a konečně 57 jich bylo v rámci Jihlavského kraje. Pro celkový obraz moravského školství v této době dodejme, že normální škola zde byla pouze jedna a to v Brně. Hlavních škol pak bylo po všech moravských krajích rozeseto 15 (Olomoucký 3, Přerovský 4, Brněnský 2, Znojemský 1, Hradištský 3 a Jihlavský 2).⁴⁴

Údajů vztahujících se ke školám v uherskobrodském panství je pouze devět a jde o školy v Bánově, Březové, Hradčovicích, Uherském Brodě, Korytné, Nezdenicích, Velkém Ořechově, Šumicích a Vlčnově. Co se docházky dětí týče, věnují se jí dva sloupce tabulky, z nichž v jednom se udává počet dětí školou povinných a ve druhém je uvedeno číslo, kolik žáků školu skutečně navštěvuje. Tato čísla jsou téměř ve všech případech zcela šokující, neboť patnáct let po vydání Všeobecného školního řádu a zavedení školní povinnosti je procento dětí navštěvujících školu mizivé. Největší rozdíl je zaznamenán ve Velkém Ořechově, kde je také nejvyšší počet školou povinných dětí, neboť k této farní škole bylo přiškoleny osm okolních obcí. Poměr školou povinných a do školy skutečně chodících dětí je v tomto případě 427 ku 11 dětem! Pro větší názornost uvádíme další čísla formou přehledné tabulky:

Tab. 1. Školní docházka na panství Uherský Brod v roce 1780.⁴⁵

Školní obec	Počet dětí školou povinných	Počet dětí školu navštěvujících	Počet přiškolených obcí
Bánov	255	18	2
Březová	99	17	1
Hradčovice	154	28	3
Uherský Brod	31	11	0
Korytná	71	6	0
Nezdenice	158	15	3
Velký Ořechov	427	11	8
Šumice	271	22	4
Vlčnov	300	25	0

Nakolik byla platná veškerá výše zmíněná opatření Josefa II. nám napoví srovnání číselných údajů z roku 1780 se zprávami krajských školních komisařů z let 1787 až 1788. V těchto výkazech jsou žáci rozdělení podle pohlaví, přičemž ve většině případů převyšuje počet chlapců nad dívkami. Rozdíl mezi počtem školou povinných a školu navštěvujících dětí už není zdaleka tak do očí bijící jako v případě tabulky z roku 1780.

Tab. 2. Školní docházka na panství Uherský Brod v letech 1787–1788.⁴⁶

Školní obec	Přískolená obec	Počet dětí školou povinných		Počet dětí školu navštěvujících	
		dívky	chlapci	dívky	chlapci
Bánov		80	57	66	38
	Suchá Loz	48	40	42	33
	Bystřice pod Lopeníkem	49	52	33	25
Uherský Brod		46	40	35	27
	Předměstí	31	20	8	8
	Havříce	28	30	0	0
Hradčovice		33	30	37	4
	Lhotka	14	10	11	6
	Drslavice	31	24	21	8
Nezdenice		21	19	19	18
	Záhorovice	48	39	48	37
Prakšice		33	19	33	19
	Pašovice	17	6	17	6
Rudice		19	24	15	20
	Přečkovice	23	29	22	22
Šumice		55	47	53	45
Újezdec		23	15	18	12
	Polichno	11	10	6	4
	Maršov	6	1	6	1
	Těšov	15	16	13	10
Veletiny		36	26	33	25
Vlčnov		74	57	56	35
Velký Ořechov		12	16	9	13
	Kelníky	13	10	8	6
	Částkov	16	14	9	3
	Hřivínův Újezd	22	14	9	6
	Dobrkovice	15	14	7	9
	Kaňovice	18	16	5	0
	Doubravy	35	14	11	4
	Březůvky	21	19	8	3

Zpracujeme-li údaje uvedené v tabulce zjistíme, že na území panství Uherský Brod bylo ve sledovaném období 1 621 školou povinných dětí, z čehož bylo 893 chlapců a 728 dívek. Děti, které byly ve školním věku, ale přesto do školy nechodily, se zde nacházelo 1 095. Opět se jednalo z větší části o chlapce (648 chlapců), neboť jich bylo celkově více než dívek. Do školy nechodících děvčat bylo 447. Na základě těchto čísel je možné určit školní docházku na uherskobrodském panství procentuálně, je to 67,5 %.

Školní docházka během krátkého období necelého desetiletí tedy vzrostla o 58,8 %, neboť na základě čísel uvedených k zimnímu kurzu roku 1780 je možné vypočítat školní docházku pro toto období na pouhých 8,7 %. Zcela evidentně to potvrzují čísla 1 766, což byl počet školou povinných dětí a 153 označující počet dětí školu skutečně navštěvujících.

Rostoucí tendence školní docházky v 80. letech 18. století byly narušeny školskými opatřeními následovníků Josefa II. na trůně. Během krátkého panování Leopolda II. (1790–1792) se sice již nespokojené hlasy především z řad duchovenstva začaly ozývat, teprve však za vlády Františka I. (1792–1835) se projevil naplno. Duchovenstvo, vedené arcibiskupem Migazzim, neúnavně upozorňovalo císaře na „škodlivé důsledky a vady“ osvícenské školy, kterou vinilo přímo z ateismu. Domáhalo se především revize učební osnovy a učebnic, posílení náboženství a navrácení středních škol do rukou mnišských řádů.⁴⁷ František I. podlehl nátlaku duchovenstva, šlechty a v neposlední řadě svého kancléře hraběte Jindřicha

Františka z Rottenhanu. Tento panovníkův rádce zastával názor, že školy by měly být na všech úrovních pod státním dozorem a jejich jedinou náplní by měla být výchova poctivých a pracovitých občanů. Roku 1795 byla tedy zřízena opravná komise studijní⁴⁸, která měla vypracovat nový organizační řád obecného školství.⁴⁹ Komise vypracovala požadovanou instrukci a roku 1805 byl vyhlášen zákon obecného školství Politické zřízení německých škol v Rakousku. Všechna dosud platná nařízení byla shrnuta v jednotný celek, takzvaný Schulkodex⁵⁰, který byl výrazem zesílení reakčních sil v zemi. Základní zásadou nového plánu bylo, že Rakousko nepotřebuje lidi vzdělané, ale dobré poddané. Tímto řádem se obecné školství upravovalo a řídilo více než půl století.⁵¹

Dalším téměř kompletně dochovaným pramenem k dějinám školství nejen na uhersko-brodsku jsou školské fise pořízené v roce 1807,⁵² tedy dva roky po vydání Schulkodexu. Bohužel je v nich však uveden pouze počet dětí školu navštěvujících, tudíž nemůžeme určit procento školní docházky, neboť chybí podklady v podobě počtu dětí školního věku, které do školy nechodily. Porovnáme-li čísla z roku 1787/8 vyjde najevo, že počet žáků navštěvujících vyučování se o mnoho nezměnil. Pouze v některých případech jsou rozdíly markantnější, jako například v případě obce Havříce, odkud dříve do školy nikdo nedocházel, kdežto v roce 1807 zde bylo již 60 žáků. Stejně tak narostl počet žactva v Uherském Brodě, a sice zhruba o polovinu. Zvýšení počtu školních dětí je možné zaznamenat rovněž v obcích Bystřice pod Lopeníkem, Doubravy, Březůvky, Lhotka, Pašovice, Rudice, Šumice, Újezdec, Těšov, Polichno, Maršov, Veletiny a Velký Ořechov. Většinou však jde o zanedbání hodný nárůst. V ostatních obcích (Bánov, Hradčovice, Drslavice, Nezdenice, Záhorovice, Prakšice, Přečkovice, Suchá Loz, Hřivínův Újezd, Částkov, Dobrkovice, Kelníky, Kaňovice) se naopak projevil úbytek školáků.⁵³

Tab. 3. Srovnání počtu žáků v roce 1787/8 a v roce 1807.

Školní obec	Přiškolená obec	Počet žáků (rok 1787/8)	Počet žáků (rok 807)
Bánov		104	79
Bystřice pod Lopeníkem		58	62
Doubravy		15	24
	Březůvky	11	19
Havříce		0	60
Hradčovice		41	39
	Drslavice	29	15
	Lhotka	17	31
Nezdenice		37	14
	Záhorovice	85	28
Prakšice		52	42
	Pašovice	23	26
Rudice		35	40
	Přečkovice	44	15
Suchá Loz		75	59
Šumice		98	107
Uherský Brod		62	120
Újezdec		30	57
	Těšov	23	51
	Polichno	10	36
	Maršov	7	20
Veletiny		58	61
Velký Ořechov		22	28
	Hřivínův Újezd	15	1
	Částkov	12	2
	Dobrkovice	16	6
	Kelníky	14	4
	Kaňovice	5	0

Důsledkem špatné školní docházky dětí bylo, že i to minimum informací nabytých ve škole, brzy zapoměly a v dospělosti se úroveň jejich základních vědomostí v podstatě rovnala analfabetismu. Tuto skutečnost nám potvrzují například zápisy z jednání obecních rad a podobně, kde se místo podpisů obecních zástupců často nacházejí pouze křížky. Jako doklad výše zmíněné skutečnosti nám poslouží zápis vyhotovený v roce 1810 v obci Nedachlebice, který byl sepsán učitelem tamější školy a pod nímž je kromě podpisu učitele naznačeno pouze sedm křížků. Je tedy zřejmé, že ani jeden ze sedmi zúčastněných neuměl psát. Nutno také dodat, že tento list vypovídá mimo jiného o nízké úrovni učitelova vzdělání, neboť je napsán s mnoha chybami.⁵⁴

Postupný vývoj školní docházky dětí si ukážeme na číslech vztahujících se ke školství v kraji Uherské Hradiště, jehož bylo uherskobrodské panství součástí. V roce 1791 bylo v tomto kraji celkem 163 triviálních škol, z toho byly tři evangelické a pět židovských. Do těchto škol příslušelo 19 137 školou povinných dětí, z toho 10 054 chlapců a 9 083 dívek. Školu však navštěvovalo více méně pravidelně a to i v letních měsících pouze 6 773 dětí, z toho 3 729 chlapců a 3 044 dívek (tedy 34, 4 %). V zimních měsících chodilo do školy dětí více, asi 12 587, z toho 7 022 chlapců a 5 565 dívek (tedy 65,7 %).⁵⁵

V roce 1811 bylo v Hradištském kraji 178 triviálních škol, do kterých mělo chodit celkem 24 724 dětí, ale ve skutečnosti je navštěvovalo jenom 16 420 žáků, což činí pouhých 66, 4 %. Oproti předchozímu roku se ovšem školní docházka navýšila o 1 529 žáků,⁵⁶ což naznačovalo následující trend, neboť i v dalších letech se docházka dětí do školy pomalu zlepšovala. Hned roku 1812 přibýlo v rámci Hradištského kraje sedm triviálních škol. V tomto roce zde bylo 24 938 školou povinných dětí, z nichž do školy chodilo 16 774 dětí.⁵⁷ Byl tedy zaznamenán nárůst o necelé jedno procento.

Pro rok 1817 bylo v Hradištském kraji nahlášeno 183 triviálních škol a školní docházka činila už 78,5 %, neboť z 24 111 dětí školního věku chodilo do školy 18 931.⁵⁸ V roce 1822 se školní docházka vyšplhala až na 90,3 %, když z celkového počtu 27 148 školou povinných dětí pouze 2 628 chlapců a dívek školu nenavštěvovalo.⁵⁹

Tab. 4. Nárůst školní docházky v uherskohradištském kraji.

Rok	Počet triviálních škol	Počet školou povinných dětí			Počet školu navštěvujících dětí			Počet školu nenavštěvujících dětí	Školní docházka v %
		chlapci	dívky	dohromady	chlapci	dívky	dohromady		
1811	178	12 488	12 236	24 724	8 514	7 906	16 420	8 304	66,4
1812	185	13 124	11 814	24 938	8 973	7 801	16 774	8 164	67,3
1817	183	12 128	11 983	24 111	9 710	9 221	18 931	5 180	78,5
1822	183	13 615	13 533	27 148	12 277	12 243	24 520	2 628	90,3

Otázka školní docházky zůstala tedy nevyřešena a byla velkým problémem ještě po celou první polovinu 19. století. Měla sice mírně rostoucí tendence, ale ty se projevovaly jen velmi pomalu. Jestliže v roce 1791 činila školní docházka v Hradištském kraji 65,7 %, v roce 1820 byla potom asi 85,5 % a teprve koncem čtyřicátých let 19. století se zvýšila na velmi dobrý průměrný stav tj. asi 97,6 %.⁶⁰

Poznámky:

- 1 O období panování Marie Terezie: Bělina, P.–Kaše, J.–Kučera, J. P.: *Velké dějiny zemí Koruny české*. Sv. X. (1740–1792), Praha a Litomyšl 2001, 766 s. – Tapié, Victor-L.: *Marie Terezie a Evropa*. Praha 1997, 398 s. – Herre, F.: *Marie Terezie. (Velká žena na habsburském trůně)*. Praha 2004, 280 s.
- 2 Kuzmin, M. N.: *Vývoj školství a učitelského vzdělání v Československu*. Praha 1981, s. 52–53. – Srov. Veselá, Z.: *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno 1992, s. 8.
- 3 Rozvoj manufaktur v 18. století byl v rozporu s nedostatkem pracovních sil v důsledku nevolnictví a také zvláště s absencí vyučených dělníků. Tento problém se majitelé manufaktur mnohdy snažili řešit sami zřizováním vlastních škol při manufakturách; viz Kuzmin, M. N.: *c. d.*, s. 53.
- 4 Někteří autoři zabývající se dějinami školství a pedagogiky uvádí chybně rok 1759 jako rok založení Studijní dvorské komise, např. Štverák, V.: *Stručné dějiny pedagogiky*. Praha 1983, s. 184.; Riedl, M.: *Školství Uherskobrodská (1863–1869)*. Kandidátská disertační práce. Rkp. (Uložen v knihovně Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě.) Brno 1970, s. 157.; Štverák, V.–Mrzena, J.: *Felbiger a Kindermann reformátoři lidového školství*. Praha 1986, s. 14. – Správné datum uvádí a zároveň dokazuje Engelbrecht, H.: *Erziehung und Unterricht im Bild. (Zur Geschichte des österreichischen Bildungswesens)*. Wien 1995, s. 178. Písemný souhlas Marie Terezie, vyjádřený slovem „placet“, s návrhem hraběte Migazzioho na povýšení Studijní komise na Studijní dvorskou komisi z 22. 3. 1760. Originál uložen v Rakouském státním archivu – Österreichisches Staatsarchiv / Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále jen ÖStA/AVA), f. Sthk., kart. 1, sign. 1, Studienhofkommission, 25 ex 1760. – Srov. Engelbrecht, H.: *Geschichte der österreichischen Bildungswesens. (Erziehung und Unterricht auf dem Boden Österreichs)*. Band 3. (Von der frühen Aufklärung bis zum Vormärz.) Wien 1984, s. 84–85. – Strakosch-Graßmann, G.: *Geschichte des österreichischen Unterrichtswesens*. Wien 1905, s. 87. – Šafránek, J.: *Školy české. (Obraz jejich vývoje a osudů.)* Sv. I. (862–1848), Praha 1913, s. 130–131.
- 5 ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 22 ex 1750. Patent de dato 2. Novembris 1750. Wie es mit der Aufnahm, und Absezung deren Schulmeistern generaliter im Lande gehalten werden solle.
- 6 Štverák, V.: *c. d.*, s. 185 – Rýdl, K.: *Možnosti a meze Všeobecného školního řádu z hlediska dalšího vývoje organizace školství ve střední Evropě*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 79. – Grimm, G.: *Zur Diskrepanz von Anspruch und (Schul-) Wirklichkeit: Die „Allgemeine Schulordnung“ von 1774 und ihre Umsetzung in den österreichischen Ländern*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 15. – Štverák, V.–Mrzena, J.: *c. d.*, s. 17–18.
- 7 Reakce Marie Terezie na zrušení řádu a zřízení studijního fondu viz ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 1, sign. 1, Studienkommission in generell, 162 ex 1774. List císařovny Marie Terezie adresovaný hraběti Blümegenovi z 25. 1. 1774. – Srov. ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 77, sign. 17, Studienkommission in genere – Normal – Haupt – und Trivialschulen (Organisation), List císařovny Marie Terezie adresovaný hraběti Kolowratovi z 25. 1. 1774. (Jedná se o zcela totožný list, změněn je pouze adresát.)
- 8 Čapka, F.: *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha 1999, s. 408.
- 9 Jan Ignác Felbiger (1724–1788), syn královského pošmistra povýšeného Karlem VI. na šlechtice. Vystudoval teologii a svou pedagogickou proslulost získal v Zaháni. Jako opat zdejšího kláštera se od roku 1760 zabýval reformou nižšího školství z katolického hlediska. Přemýšlel jako přesvědčený přívrženek osvícenských a filantropických idejí o zkvalitnění školství a došel k názoru, že lidové vzdělání je možno pozdvihnout zavedením lepších vyučovacích způsobů, jestliže i učitel bude přiměřeně schopen podle nich vyučovat svěšené žáky (viz Somr, M. a kol.: *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha 1987, s. 153–154).
- 10 Všeobecný školní řád pro německé normální hlavní a triviální školy ve všech císařských dědičných zemích; kompletní text Všeobecného školního řádu viz Gernert, D.: *Österreichische Volksschulgesetzgebung. (Gesetze für das niedere Bildungswesen 1774–1905.)* In: Klöcker, M. (ed.): *Sammlungen der Gesetze, Verordnungen, Erlasse, Bekanntmachungen zum Elementar- bzw. Volksschulwesen im 19./20. Jahrhundert*. Band 9. Wien 1993, s. 1–58. – Srov. Všeobecný školní řád komentovaný J. A. von Helfertem s přihlédnutím k Felbigerově Knize metodní, Jádru knihy metodní a k různým soudobým politicko-pedagogickým spisům a školským nařízením, který je součástí knihy Štverák, V.–Mrzena, J.: *c. d.*, s. 96–133.
- 11 Veselá, Z.: *c. d.*, s. 9.

- 12 O vztahu Felbigera k dílu a odkazu Jana Amose Komenského pojednává Uhlířová, J.: *Česká východiska tereziánského školství (J. I. Felbiger a J. A. Komenský)*. In: Mezinárodní konference Všeobecné vzdělávání pro všechny, Praha 4.–5. 11. 2004, Praha 2004, s. 107–119. – Srov. Strnad, E.: *Didaktika školy národní v 19. století*. Díl I., Praha 1975, s. 32–36.
- 13 Rýdl, K.: c. d., s. 80. – Veselá, Z.: c. d., s. 9–10.
- 14 Výčet nově zřízených hlavních škol na Moravě viz Kameníček, F.: *O reformě obecného školství na Moravě za císařovny Marie Terezie*. In: *Obzor*. List pro poučení a zábavu, 1890 (roč. 12), č. 6, s. 113.
- 15 Srov. Strnad, E.: c. d., s. 23–30.; podrobný popis Felbigerova školního řádu podle jednotlivých paragrafů. – Králíková, M. – Nečesaný, J. – Spěváček, V.: *Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích*. Praha 1977, s. 26–27. – Kádner, O.: *Vývoj a dnešní soustava školství*. Díl I., Praha 1929, s. 60–62. – Týž: *Dějiny pedagogiky*. Díl II. Praha 1910, s. 621–622. – Štverák, V.: c. d., s. 186. – Rýdl, K.: c. d., s. 80 – Riedl, M.: *Školství Uherskobrodsko ...*, s. 148–150. – Veselá, Z.: c. d., s. 10. – Kameníček, F.: c. d., s. 89–99. – Morkes, F.: *Největší reforma školství v dějinách. (230. výročí Všeobecného školního řádu.)* Učitelské noviny. 2004, roč. 107, č. 33, s. 15. – Štverák, V. – Mrzena, J.: c. d., s. 21–22. – Hengl, M.: *Das Schul- und Studienwesen Österreichs im aufgeklärten Absolutismus. (Studienhofkommission – Schulwirklichkeit – Schulbauten.)* Disertační práce. Rkp. (Uložen v Univerzitní knihovně Universität Wien.) Wien 2001, s. 90–94. – Mayer, E.: *200 Jahre österreichische Unterrichtsverwaltung. (Geschichte Darstellung, I. Teil)*. In: Kolbabeck, A. (ed.): *200 Jahre österreichische Unterrichtsverwaltung 1760–1960*. Wien 1960, s. 50–51. – Engelbrecht, H.: *Geschichte der österreichischen Bildungswesens...*, s. 103–106.
- 16 Ve Všeobecném školním řádu je jako konec letního kurzu uveden „Michaelis“, tedy svátek sv. Michala, jež připadá na 29. září.
- 17 Hengl, M.: c. d., s. 94.
- 18 Rýdl, K.: c. d., s. 81. – Srov. Veselá, Z.: c. d., s. 11.
- 19 Cit. podle Grimm, G.: c. d., s. 17–18.
- 20 Rýdl, K.: c. d., s. 84. – Srov. Štverák, V. – Mrzena, J.: c. d., s. 21.
- 21 Kuzmin, M. N.: c. d., s. 57–58.
- 22 Na Moravě to byly tyto: brněnský, hradištský, jihlavský, olomoucký, přerovský a znojemský kraj.
- 23 Tyto fase tvoří jeden samostatný fond Moravského zemského archivu v Brně (dále jen MZA), viz MZA, f. B 12 (Školská fase).
- 24 Musilová, M.: *Školské fase (1672) 1763–1869*. Inventář MZA. Brno 1972, s. 2. – Srov. Riedl, M.: *Zavádění povinné školní docházky na území současného Jihomoravského kraje*. Díl I., Brno 1981, s. 76–78. – Šafránek, J.: *Vývoj soustavy obecného školství v království českém 1769–1895*. (Příspěvek k dějinám českého vyučování.) Praha 1897, s. 23–24.
- 25 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 a 17, inv. č. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 a 105.
- 26 Cit. podle Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě koncem 18. a začátkem 19. století, zvláště v tehdejších krajích hradištském*. In: *Sborník prací Pedagogického institutu v Gottwaldově*, sv. IV, Praha 1965, s. 121.
- 27 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, inv. č. 90.
- 28 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 7, inv. č. 95. – Srov. Bártková, J.: *Národní škola Doubravy 1785–1869*. Ročníková práce. Rkp. (Uložen v Ústřední knihovně Slezské univerzity v Opavě), Opava 2006, s. 14–17.
- 29 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě ...*, s. 121–122.
- 30 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 31–32.
- 31 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 25–26.
- 32 Kol. autorů: *Uherskohradištsko*. Brno 1992, s. 603–604.
- 33 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 17–18.
- 34 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 16, inv. č. 528, folio 29–30.
- 35 Hengl, M.: c. d., s. 105–106.
- 36 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství na Moravě ...*, s. 151.
- 37 Kučera, J.: *Paměti královského města Uherského Brodu*. Brno 1903, s. 396.
- 38 Gabriel, V.: *Obrázky ze školství českého a rakouského z XVIII. a XIX. století*. Praha 1891, s. 25. – Srov. Hengl, M.: c. d., s. 106.
- 39 Šafránek, J.: *Vývoj soustavy obecného školství ...*, s. 35.
- 40 Gabriel, V.: c. d., s. 25. – Případné potrestání rodičů, kteří neposílají své děti do školy, stejně tak

- povinnost učňů vychodit alespoň dva roky školy normální nařizuje moravsko-slezskému guberniu také dekret z 27. srpna 1787, viz ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 163 ex 1787. Dekret moravsko-slezskému guberniu z 27. 8. 1787.
- 41 ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 294 ex 1787. Dekret moravsko-slezskému guberniu z 28. 2. 1787.
- 42 Wurmová, M.: *Obecné školy v Hradištském kraji v roce 1791*. In: Slovácko, sv. 2, Uherské Hradiště 1960, č. 6, s. 20.
- 43 ÖStA/AVA, f. Sthk., kart. 85, sign. 17, Mähren in genere, 115 ex 1781. Tabellarischer Extract über die Geschaffenheit der Mährischen Trivialschulen mit Ende des Winterkurses dto. 1780.
- 44 Tamtéž.
- 45 Tamtéž.
- 46 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 3, sign. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8 a 17, inv. č. 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 a 105.
- 47 Kádner, O.: *Vývoj a dnešní soustava školství ...*, s. 69.
- 48 Studien-Revisions-Hofkommission; jejím předsedou se stal hrabě Jínřich František z Rottenhanu (1731–1809).
- 49 Kádner, O.: *c. d.*, s. 70.
- 50 Celý název zní: Politische Verfassung der deutschen Schulen in den k. auch k. k. deutschen Erbstaaten. Kompletní text dokumentu viz Gernet, D.: *c. d.*, s. 71–438.
- 51 Veselá, Z.: *c. d.*, s. 12.
- 52 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869.
- 53 MZA, f. B 12 Školské fase (1672) 1763–1869, kart. 20, sign. 15, 16, inv. č. 527, 528.
- 54 Riedl, M.: *Školské reformy a stav obecného školství ...*, s. 155–156.
- 55 Wurmová, M.: *c. d.*, s. 20. – Srov. MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1600, sign. 35/5, 17632 ex 1792.
- 56 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 3692 ex 1811. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer, Brünner und Breßlauer Dioeces, vom Jahre 1811.
- 57 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 3054 ex 1812. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer- Brünner- und Breßlauer- Dioeces, vom Jahre 1812.
- 58 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 2720 ex 1817. Haupt Sumarium Uiber den Stand der deutschen Schulen, in der Ollmützer, Brünner und Breßlauer Diözös vom Jahre 1817.
- 59 MZA, f. B 14 Moravské místodržitelství (1628) 1786–1918, kart. 1598a, sign. 35/5, 175 ex 1822. Haupt Uibersichts Tabelle uiber den Stand der Volksschulen in Mähren und Schlesien im Jahre 1822.
- 60 Wurmová, M.: *Obecné školství v Hradištském kraji v 1. pol. 19. století*. In: Slovácko, sv. 4–5, Uherské Hradiště 1962–63, s. 25.

Mgr. Jitka Bártková (n. 1982) je odborným pracovníkem oddělení dokumentace v Židovském muzeu v Praze. Absolvovala Slezskou univerzitu v Opavě, obor historie – muzeologie. V současnosti je na postgraduálním studiu na FF UK, obor české dějiny. V jejím odborném zájmu je období osvícenství a dějiny školství.

School Attendance at Elementary (Trivial) Schools of Uherský Brod Demesne after the Implementation of the General School Code

A b s t r a c t

The study covers lower education system under Marie Theresie and Joseph II's enlightenment reforms on example of a particular territory – Uherský Brod demesne. It introduces changes ensuing from the implementation of the General School Code in the year 1774 for general school system, for the state inspection and mainly for increasing children's school attendance.

On the grounds of reports of district school superintendents, deposited in Moravian Regional Archive in Brno under the name of School phases, the authoress studies school attendance in individual schools within Uherský Brod demesne in the recorded years. This administrative unit came under

Uherské Hradiště district school inspector. From his reports and analyses we learn that elementary schools were in the years 1787 to 1788 in the villages of Bánov, Hradčovice, Nezdenice, Prakšice, Rudice, Šumice, Újezdec, Veletiny, Velký Orechov, Vlčnov, and in Uherský Brod there were two elementary schools – Catholic and Jewish. Each of the above listed villages incorporated a bunch of neighbouring villages. Another series of school stages was not worked out until 1807, in some cases the existence of a school was proved already at the time when the first stages were being worked out, i.e. in 1780s or even earlier, cases in point are the villages of Březová, Korytná, Nedachlebice and Zlámánek.

The gist of the report is dedicated to monitoring and comparing school attendance in the last third of the 18th century and over the turn of the century. For the year 1780 we can only compare nine schools, however the number of children at school age and those who did attend school suggests that school attendance on the examined territory fifteen years after the implementation of the General School Code is dismal. Slightly better figures in favour of school attendance we get if we look at a chart showing numbers of schoolchildren and those actually attending school in the above mentioned villages in 1787 or 1788 respectively. From these figures we can calculate school attendance in percents in Uherský Brod demesne – 67.5% at the end of the 18th century was a 50% rise compared to about a decade earlier.

In the first half of the 19th century school attendance grew steadily, the rise was slow though. In 1811, 178 elementary schools in Uherské Hradiště district were allegedly attended by 24,724 pupils. In reality, the school attendance reached mere 66.4% and in the following year it only rose by 1%. Statistics did not reveal favourable figures until the late 1940's when it.

Schulpflicht an den Trivialschulen im Herrenbesitz Uherský Brod nach Einführung der Allgemeinen Schulordnung

Zusammenfassung

Die vorliegende Studie befasst sich mit der Situation an niederen Schulen unter der Regentschaft von Maria Theresia, die im Zuge der Aufklärung die Schulreform durchsetzte, und unter Joseph II., der die Reformen fortsetzte, und zwar am Beispiel eines konkreten Gebiets – des Herrenbesitzes Uherský Brod. Die Autorin erläutert die Rolle der Allgemeinen Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen (1774 von Maria Theresia unterzeichnet) im staatlichen Schulwesen, beschreibt die Struktur der Bildungsaufsicht und berichtet über die damaligen Bemühungen um Verlängerung der Unterrichtspflicht.

Auf Grund einiger von Bezirksschulinspektoren gemachten Eintragungen, die unter der Bezeichnung Schulphasen im Mährischen Landesarchiv in Brünn untergebracht sind, verfolgt die Verfasserin den Stand der Schulpflicht an einzelnen Schulen im Herrenbesitz Uherský Brod, und zwar in den Jahren, für die es schriftliche Quellen gibt. Die Situation im genannten Gebiet bezeugen Berichte über Schulen, die dem Bezirksschulinspektor von Uherské Hradiště unterstellt wurden. Diese Berichte und Beschreibungen belegen die Trivialschulen in den Gemeinden Bánov, Hradčovice, Nezdenice, Prakšice, Rudice, Šumice, Újezdec, Veletiny, Velký Orechov, Vlčnov und in Uherský Brod, wo es 2 Trivialschulen – eine katholische und eine jüdische – gab. Jedem der oben genannten Dörfer wurden noch einige umliegende Dörfer zugeordnet. Eine weitere Serie der Schulphasen wurde erst 1807 errichtet. Diese Berichte bezeugen in einigen Fällen die Schulexistenz bereits in den achtziger Jahren des 18. Jahrhunderts, wo die ersten Schulphasen entstanden, oder noch früher. Es handelt sich um die Schulen in Březová, Korytná, Nedachlebice und Zlámánek.

Der Hauptteil der Arbeit widmet sich der Schulpflicht im letzten Drittel des 18. Jahrhunderts bis hin in das 19. Jh., wobei der Stand an einzelnen Schulen verglichen wird. Für das Jahr 1780 sind zwar nur 9 Schulen zu vergleichen, jedoch wenn man die Zahl der Kinder im Schulalter mit der Zahl von Schulbesuchern vergleicht, geht daraus klar hervor, dass die Erfüllung der Schulpflicht in der Zeit mehr als 15 Jahre nach Einführung der Allgemeinen Schulordnung trist war. Etwas bessere Ergebnisse weist eine weitere tabellarische Übersicht über die Gemeinden aus dem Jahr 1787, bzw. 1788, auf. Aus diesen übersichtlichen Angaben kann die Prozentzahl für Erfüllung der Schulpflicht berechnet werden: Ende der 80. Jahre des 18. Jahrhunderts bewegte sich die Prozentzahl um 67,5%. Im Vergleich zu den um 10 Jahre älteren Verhältnissen beträgt der Prozentanstieg mehr als 50%. Im Verlauf der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts verbesserte sich die Erfüllung der Schulpflicht, jedoch nur allmählich. 1811 waren im Bezirk Uherské Hradiště 178 Trivialschulen und 24724 schulpflichtige Kinder. In Wirklichkeit wurde die Schulpflicht nur zu 66,4% erfüllt und ein Jahr später stieg die Prozentzahl nur um ein Prozent an. Befriedigender Stand 97,6% wurde erst Ende der vierziger Jahre des 19. Jahrhunderts erreicht.